

Від курсу до курсу студент отримує знання, вміння та навички, поступово професійно розвиваючись і набуваючи якостей, необхідних для професійної діяльності. На всіх курсах навчання відбувається поступовий процес адаптації до майбутньої професії, основною суперечністю якого є те, що вимоги до студента підвищуються, а рівень розвитку не завжди відповідає цим вимогам. Тут і з'являється нагальна потреба в технологіях педагогічного супроводу професійної підготовки, до яких належить тьюторський супровід з проектуванням індивідуального освітнього маршруту кожного студента. Навчально-виховний процес не матиме необхідного результату, якщо буде відірваний від вирішення завдань особистісного та професійного зростання індивіда.

**Перспективи подальших розвідок.** Тому зусилля з формування та самоформування особистості студентів з перших днів навчання у ВНЗ обов'язкові для того, щоб забезпечити високий рівень успішності та формування компонентів професійної підготовленості.

#### Список використаних джерел

1. Казанцева, А. А. Тьюторское сопровождение процесса адаптации иностранных студентов в вузе / А.А. Казанцева // Высшее образование в России. – 2012. – № 10. – С. 157–161.
2. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учеб. пособие / [Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Сыманюк Э.Э.]. – М., 2005.
3. Газман О. С. Педагогическая поддержка детей в образовании или инновационная проблема / Газман О. С. Новые ценности образования: десять концепций и эссе. – М.: Инноватор, 1995.
4. Резван О. О. Методика викладання в вищій школі : навчальний посібник для студентів ВНЗ / О. О. Резван. – Х.: ХНАДУ, «Міськдрук», 2012. – 152 с.
5. Тоньшева Н. В. Психолого-педагогическое сопровождение профессионального становления психолога образования в университете / Тоньшева Н. В. // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 2.

УДК: 37.013.8

О.М. Скавронська

## ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПІДЛІТКАМИ, ЯКІ СХИЛЬНІ ДО ПРАВОПОРУШЕНЬ, У 20-30-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ

*Анотація.* У статті аналізуються провідні суб'єкти соціально-педагогічної діяльності, визначаються мета, завдання, основні напрямки, форми та методи соціально-педагогічного впливу на неповнолітніх, схильних до правопорушень, у 20-30-ті роки ХХ століття.

*Ключові слова:* правопорушення, підліток, соціально-педагогічна діяльність.

**Skavronska O.M. Social features and educational activities for adolescents who are prone to delinquency in the 20-30-es XX century in Ukraine.**

*Annotation.* This article analyzes the leading actors of social and educational activities, defined goals objectives, main lines, forms and methods of socio-pedagogical influence on juvenile delinquency-prone, 20-30-ies of XX century.

*Key words:* offense, teen, social and educational activities.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Суспільно-політичні та економічні процеси, які відбуваються в Україні на межі тисячоліть (кризові явища; погіршення долі мільйонів людей; збільшення конфліктів соціального характеру; масове безробіття, зростання бездоглядності, пияцтва, злочинності, наркоманії та правопорушень серед підлітків), вимагають вдосконалення змісту, форм і методів впливу на особистість.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблемі визначення змісту, ефективних методів і форм педагогічної діяльності на різних етапах розвитку суспільства присвячено праці відомих вітчизняних (В.Бочарова, Н.Бура, Л.Василевський, В.Гмурман, Е.Голант, А.Залкінд, І.Зверева, В.Зеньковської, А.Зільберштейн, О.Калашников, А.Капська, Л.Коваль, І.Козлова, Т.Коннікова, А.Кочетов, Н.Краснова, Б.Ліхачов, А.Макаренко, І.Мар'єнко, А.Медведєв, Е.Моносзон, В.Моргун, Н.Наумов, І.Огородников, В.Помагайба, К.Радіна, В.Рогожкін,

Л.Романенкова, К.Сєдих, В.Сидоров, І.Соколянський, В.Сухомлинський, В.Татенко, М.Фіцула, Л.Харченко, С.Хлебик, Р.Хмурич, С.Шацький, Г.Щукіна, Т.Яркіна та ін.) і зарубіжних (Е.Дюркгейм, Т.Циглер та ін.) учених.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Однак питання специфіки організації соціально-педагогічної діяльності з неповнолітніми злочинцями в історичній ретроспективі залишилося поза увагою науковців.

**Формулювання цілей статті.** З огляду на це, мета статті полягає в аналізі змісту, провідних форм і методів роботи соціально-педагогічних кадрів з дітьми підліткового віку, схильними до правопорушень, у 20-30-ті рр. ХХ століття в Україні.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Вивчення наукових праць П.Блонського, О.Залужного, В.Протопопова, І.Соколянського, С.Шацького та ін. дозволяє стверджувати, що цінний досвід організації соціально-педагогічної роботи з правопорушниками та малолітніми злочинцями накопичено в Україні ще в 20-ті – першій половині 30-х рр. ХХ ст. І взагалі, щодо правопорушників підліткового віку в досліджуваний період застосовувалися такі терміни, як важковиховувані діти, малолітні злочинці, морально знівечені, асоціальні та морально дефективні.

Аналіз цих понять приводить до висновку, що в цей період до основних об'єктів соціально-педагогічного впливу належали як підлітки, схильні до правопорушень (тобто «важковиховувані діти»), так і малолітні злочинці.

На відміну від соціально-педагогічної роботи з дітьми, схильними до вживання наркотичних речовин, у роботі з неповнолітніми правопорушниками як об'єкти педагогічного впливу не визначалися батьки. «Роботи з батьками, – відзначається в архівних джерелах, – поки що ніякої не проводиться...» [6, арк. 20].

Загальна мета соціально-педагогічної діяльності з підлітками, схильними до правопорушень, і злочинцями, як свідчить вивчення науково-педагогічних джерел, була однаковою і полягала не в ізоляції неповнолітніх, а у підготовці їх до повноцінного трудового життя.

Завдання роботи соціального педагога зводилися до турботи про зміцнення й охорону здоров'я підлітків; надання їм матеріальної допомоги; здійснення опіки та патронату над зазначеною категорією дитячого населення; забезпечення загального розвитку неповнолітніх; обстеження соціально-економічних умов життя підлітків; усебічного педагогічного обстеження самого правопорушника; залучення неповнолітнього до планової роботи дитячих закладів (клубів, майстерень тощо); здійснення педагогічного впливу на підлітків; захисту дітей підліткового віку від впливу вулиці.

Таким чином, мета та завдання соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми правопорушниками та злочинцями в досліджуваний період (20-ті – перша половина 30-х рр. ХХ ст.) не відбивали особливостей цієї діяльності залежно від об'єктів впливу.

Більш чітко сформулювати мету роботи соціального педагога з малолітніми правопорушниками вченим допомогло створення комісії у справах неповнолітніх і визнання її одним з основних суб'єктів соціально-педагогічного впливу на особистість правопорушника.

До провідних напрямків діяльності головних суб'єктів педагогічного впливу, як свідчать довідкова література й архівні дані, належав профілактичний, який полягав у вияві неблагополучних сімей; у наданні «дітям вулиці» медико-педагогічної та соціальної допомоги (здійснення консультаційної допомоги вдома, роз'яснення питань дитячого права та охорони дитячої праці тощо); у відкритті дитячих будинків і гуртожитків для цієї категорії дитячого населення; у розробці й пропагуванні кодексу дитячого права; у залученні неорганізованого дитинства до позашкільних закладів і дитячого руху; у здійсненні фізичного виховання підлітків; у масовому створенні комісій у справах неповнолітніх; у забезпеченні сприятливих умов для всебічного розвитку підростаючого покоління.

Педагогічно цінний досвід організації соціально-педагогічної діяльності з неповнолітніми правопорушниками, поряд із комісіями у справах неповнолітніх, накопичено й лікарсько-педагогічними кабінетами, які в досліджуваний період (20-ті – перша половина 30-х рр. ХХ ст.) стали також масово виникати в Україні. Працівники цих кабінетів, як і комісії,

головну увагу приділяли здійсненню профілактичної діяльності насамперед з «важкими у виховному відношенні дітьми».

До найбільш популярних профілактичних заходів у зазначений період належали: проведення амбулаторного прийому такої категорії дітей; організація систематичних лекцій для педагогів, лікарів, народних суддів і правозахисних працівників; започаткування дитячих закладів для «важких» дітей.

Таким чином, зміст роботи лікарсько-педагогічних кабінетів, на відміну від комісій у справах неповнолітніх, передбачав не лише безпосередню діяльність з дітьми, а також наукову підготовку працівників для такої роботи й організацію відповідних закладів для «важких» дітей.

До нових, ще незрілих видів соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на попередження й ліквідацію правопорушень серед підлітків, у досліджуваний період (20-ті – перша половина 30-х рр. XX ст.) також належала і вулична робота. Зміст діяльності соціального педагога на вулиці обмежувався лише здійсненням культурної роботи – організацією ігор, масовок, конкурсів тощо. Місцем проведення такої роботи були дитячі майданчики.

Серед основних напрямків діяльності фахівців із соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми правопорушниками можна виділити й медико-педагогічний, який полягав у здійсненні впливу на соціальні причини дитячих правопорушень і зводився до приватного і громадського патронажу; опіки; влаштування неповнолітнього на роботу й навчання; надання допомоги підлітку в лікуванні та розміщення його до лікувально-виховних закладів, шкільних майстерень, будинків праці або реформаторіуму, під нагляд батьків та вихователів-обстежувачів.

До змісту діяльності соціального педагога в досліджуваний період обов'язково належала і перевиховна робота. «Перевиховання, переробка, – відзначає А. Макаренко, – це робота не лише більш важка, але й гірка. Перевиховання вимагає і більше сил, і більше знань, і більше терпіння» [2, т. 4, с. 59, 60]. «Перевиховувати, – продовжує далі свою думку вчений, – ...значно важче, а іноді і неможливо» [2, т. 5, с. 283].

Слід звернути увагу на те, що процес перевиховання відбувався вже в спеціально створених для цього закладах закритого типу (колектори, основні та допоміжні дитячі будинки, трудові колонії для хлопців і дівчат, гуртожитки для правопорушників, ізолятори, ізопримальники, дитячі будинки для морально дефективних дітей, будинки підлітків з примусовим режимом, виправні колонії, ремісничко-виправні притулки та реформаторіуми) й полягав у нормалізації психічного стану підлітка (тобто мова йде про внутрішню психічну перебудову дитини) шляхом включення до трудової діяльності, до активної суспільної діяльності та відпрацювання в неповнолітнього навичок соціального досвіду.

Незважаючи на таке розмаїття установ для неповнолітніх злочинців у досліджуваний період, їх кількість була все ж таки недостатньою. Зокрема в журналі «Соціальне виховання» зазначається таке: «Гостро відчувався брак установ для малолітніх правопорушників» [3, с. 91].

Як свідчать архівні джерела, далеко не в усіх закладах для малолітніх злочинців проводилася педагогічна робота. Насамперед це було пов'язано з недостатньою кількістю медичного та педагогічного персоналу, бібліотек і відповідних педагогічних посібників.

Виходячи з цих нагальних завдань, на 1-му Всеросійському з'їзді з охорони дитинства (1920 р.) та 1-й Всеросійській конференції (1921 р.) наголошувалося на необхідності організації не просто примусових закладів для утримання неповнолітніх злочинців, а й створення навчально-виховних установ, які б вивчали особистість, з'ясовували мотиви й усували причини, що привели до скоєння злочину [1, с. 11].

Вивчення наукових праць і архівних джерел дозволяє стверджувати, що основною формою соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми, які мають психофізичні вади, і підлітками девіантної поведінки в 20-ті – першій половині 30-х рр. XX ст. була групова, яка здійснювалася переважно при клубах та гуртках.

Особливо широке використання отримала клубна діяльність з дітьми, що мали психофізичні вади. «Клуб, – записано в архівних матеріалах, – це місце, де творчості має бути надано широкий простір, де ...кожний глухонімий може і повинен знайти собі інтерес і

улюблене заняття, яке б непомітно для нього самого втягувало б його в працю й заставляло проявляти творчість, зародження якої є в кожній людині» [4, арк. 11].

І взагалі, в досліджуваний період існували два види клубів – клуби-примітиви та районні клуби. Поглиблену соціально-педагогічну роботу з дітьми проводили районні клуби, але якщо не було такої можливості, то створювалися клуби-примітиви, які лише відвертали дітей від вуличної роботи шляхом організації рухливих ігор.

Поряд із груповою роботою в соціально-педагогічній практиці масове використання набула й індивідуальна діяльність соціального педагога з різними категоріями дитячого населення. Аналіз архівних джерел і педагогічної періодики дозволяє стверджувати, що в досліджуваний період індивідуальна робота використовувалася фахівцями не часто.

Але в роботі з неповнолітніми, що мали певні відхилення в поведінці (підлітки, схильні до вживання алкоголю, наркотиків, скоєння злочинів тощо), а також з їхніми сім'ями така форма соціально-педагогічної діяльності все ж таки набула свого широкого впровадження. Ця форма дозволяла більш глибоко вивчити індивідуальні можливості таких дітей і надати їм необхідну допомогу.

До нової форми індивідуальної соціальної допомоги і захисту дитячого населення в зазначений період, яка не втратила своєї актуальності й сьогодні (див. праці І.Дементьєвої, А.Капської та деякі інші), належала прийомна сім'я. Її започаткуванню сприяли Положення «Про розміщення безпритульних дітей серед населення» та «Про утворення «приймних» сімей» (1921 р.).

Згідно з цими Положеннями вводяться такі форми індивідуальної допомоги неповнолітнім, як патронат, опіка й усиновлення. Особливо ефективним способом боротьби з підлітками, схильними до скоєння злочину, було віддання їх на приватне патрунування, що вже успішно «практикувалось у багатьох місцях...».

Як свідчать архівні джерела, уже на початку 20-х рр. ХХ ст. до 85000 дітей було розміщено серед громадян України. Але в цей період патрунування проводилось стихійно, без певного плану. «Дітей в основному передавали у приватні сім'ї без реєстрації, у патрунованих не відбиралася підписка, майже не було нагляду органів Наросвіти над патрунованими дітьми, ...діти зазнавали експлуатації своїх патронів, а були випадки, коли їх виганяли на вулицю» [5, арк. 38].

Виходячи з цього, необхідно було терміново розпочати роботу з питань покращення патрунування дітей. Цією проблемою почав займатися відділ соціально-правової охорони дитинства, який на місцях організував і здійснював облік усіх дітей, що були віддані в приватні сім'ї, й ретельно обстежував їх становище. Від патрунованої сім'ї бралася підписка про виконання нею певних обов'язків, а з боку органів народної освіти встановлювався постійний нагляд над цією категорією дитячого населення.

Починаючи з 1935 року вже було введено кримінальну відповідальність опікунів, що використовували опіку в корисливих цілях і залишали неповнолітніх дітей без відповідного нагляду й матеріальної допомоги.

**Висновки з даного дослідження.** Таким чином, у період, який досліджується (20-ті – перша половина 30-х рр. ХХ ст.), ученими вже правильно визначалися об'єкти соціально-педагогічного впливу, які поділялись на дітей, схильних до скоєння злочину, та неповнолітніх злочинців. Але мета, завдання і зміст роботи соціального педагога недостатньо відбивали специфіку цієї діяльності залежно від об'єктів впливу.

**Перспективи подальших розвідок.** До перспективної тематики подальшого наукового пошуку можна віднести питання порівняльного аналізу змісту, форм і методів організації соціально-педагогічної діяльності з підлітками, схильними до правопорушень, в Україні та провідних країнах світу.

#### Список використаних джерел

1. Детская дефективность, преступность и беспризорность. – М., 1920. – С.11.
2. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : [в 8-ми томах] / А. С. Макаренко. – М.: Педагогика, 1983-1986.
3. Огляд соціального виховання // Соціальне виховання. – 1922. – №5. – С. 91.
4. Матеріали о деятельности и личном составе подведомственных учреждений для слепых // Державний архів Харківської області, 1921 г. – ф. 820. – оп. 1. – спр. 169. – 162 а.

5. Протоколи засідань Харківського губернського Совета защиты детей и отчёты о его деятельности. Доклад губернського Совета защиты детей о положении детского вопроса в Харькове // Державний архів Харківської області, 1921 г. – ф.203. – оп. 1. – спр. 389. – А.12-38.

6. Протоколи конференції по вопросам социального воспитания детей и сведения о курсах социального воспитания // Державний архів Харківської області, 1921 г. – ф. 820. – оп. 1. – спр. 164. – 58 а.

УДК 37.036 (018.26)

І.О. Слятіна

## СПІВПРАЦЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У РОЗВИТКУ МУЗИЧНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

*Анотація.* У статті визначається педагогічне значення та ціннісні аспекти співпраці учителів з сім'ями як важливого чинника музично-естетичного виховання. Розглянуто проблему музично-творчих здібностей у контексті співпраці школи та сім'ї. Визначається необхідність більш глибокого вивчення проблеми створення умов для розвитку дитячого музичного творчості в сім'ї.

**Ключові слова:** музично-естетичне виховання., музично-творчі здібності, співпраця, педагогічна взаємодія, учні підліткового віку.

**Slyatina I. The partnership of school and family in the development of student's musical and creative abilities.**

*Annotation.* In today's society the importance of esthetic education increases using the means of art, especially music that promotes individual moral principles, the transfer of the spiritual experience of humanity, restoring ties between generations. That is why musical and esthetic education of the younger generation presents special urgency and relevance in the present conditions. This article defines the pedagogical importance and the value of cooperation of the teachers and families as an important factor in musical and esthetic education. It is considered the problem of musical and creative abilities in the context of cooperation between the school and the family. It is determined the need for a deeper study of the creating condition's problem for the development of children's musical creativity in the family.

**Key words:** musical and esthetic education, musical and creative abilities, partnership, pedagogical interaction, pupils of the adolescent.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** В умовах сучасного суспільства зростає значення естетичного виховання засобами мистецтва, зокрема музичного, що сприяє розвитку морального початку особистості, передачі духовного досвіду людства, відновлення зв'язків між поколіннями. Саме тому особливості гостроти й актуальності в умовах сьогодення набувають питання музично-естетичного виховання підростаючого покоління і зокрема учнів підліткового віку. Важливо сформуванню в юній особистості самостійність з морально-естетичної оцінкою дійсності та шляхом пізнання музичного мистецтва, множення власного духовного потенціалу, формування інтелектуальної, морально-естетичної культури через глибокий інтерес до прогресивного минулого свого народу, до духовних цінностей національної, вітчизняної та світової культури.

У Законі України «Про освіту» підкреслюється: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних цінностей, формування громадян, готових до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу» [3, с. 2]. Оскільки освіта є складовою культури, то музично-педагогічна освіта як один із найважливіших компонентів освіти передбачає формування духовної культури особистості на основі попереднього інтелектуального досвіду. Визначаючи духовну сутність освіти як історичного феномену, В. Андрущенко підкреслює, що «...сутність людини – духовна; стрижень життя – духовний; основа основ підготовки людини до життя розгортається через формування духовності, чим, власне, й опікується освіта» [1, с. 6].

Музичні потреби належать до вищих художніх потреб особистості. Вони виникають через брак певних музичних вражень і є важливим моментом у реалізації її естетичного й духовного потенціалу, конкретизуються у формі тих чи інших соціальних функцій музики. На